

Csirke József

„Válj azzá, ami vagy!”

Példák egy gyakorló kollégiumi tanár eszköztárából

A kreativitás egyik fogalma olyan alkotóképességet, teremtőképességet jelent, amely során a különféle képességek szerveződése lehetővé teszi az elszigetelt tapasztalatok összekapcsolását, újszerű értelmezését és új formában történő megjelenését. A szolnoki Városi Kollégium Arany János Tehetséggondozó Programjában immár tizenegyedik éve dolgozom csoportvezető kollégiumi tanárként. Ez az időszak elég hosszú volt ahhoz, hogy megérdemljen egy összegző kitekintést. Azért kezdtem írásomat a kreativitás fogalmának körülírásával, mert ha arra a kérdésre kellene válaszolnom, hogy mit adott számomra, mint gyakorló pedagógus számára a tehetséggondozó programban való részvétel, akkor első helyen ezt a fogalmat kellene megemlítenem.

A kreatív munkavégzésen túl, illetve ebből következően nagyfokú szakmai önállóságra tettem szert, ugyanakkor volt lehetőségem az önmegvalósításra, ami – erre mindig törekedtem – nem öncélú továbbképzésekben, önfeljesztésekben merült ki. Ellenkezőleg: tudatosan törekszem ma is arra, hogy mindazt a tudást, tapasztalatot, ismerethalmazt, amit a közép- és felsőoktatásban, illetve felnőttként, munka mellett, összességében huszonöt év folyamatos tanulóval, önműveléssel összegyűjtöttem – de legalábbis ennek nagy részét – fiatal neveltejimnek átadjam.

Mit adott még a program számomra? Valódi érzékenységet, felelősségérzetet tanítványaim iránt, akik a szó legszorosabb értelmében valós hátrányokkal érkeztek, érkeznek a programba, azzal a feltett szándékkal, hogy egészségügyi, szociális, családi, lakóhelyi, tanulmányi, anyagi és egyéb hátrányaikat leküzdve öt év kemény gimnáziumi tanulás után belépőt kapva az egyetemi oktatásba, felkészüljenek leendő szakmájukra, az értelmiségi létre. A szociológia intergenerációs mobilitásnak nevezi ezt a fajta, nem könnyű, nemzedékek közötti rétegváltást, melynek során ezeknek a fiataloknak – az aluliskolázott, gyakran alulmotivált szülői, családi környezetből kilépve – úgynevezett első értelmiségiként kell majd a társadalomba beilleszkedniük, munkát vállalniuk. Ezek a tanulók számos területen szorulnak nagyfokú segítségre. Sokéves megfigyeléseim alátámasztják, hogy az AJTP-be belépő kollégisták nagy részénél komoly önértékelési és értékrendbeli hiányosságok, torzulások vannak – nagyrészt a családból hozott, öröklött személyiségjegyek révén – amelyek csak nagyon nehezen küzdhetők le. A jó kollégiumi nevelőtanárnak ezért számos szakterületen kell(ene) jártasnak lennie. A szaktárgyi, tantárgyi felzárkóztatás mellett egy személyben kell mentálhigiénésnek – segítő beszélgetőpartnernek –, életmód- és párkapcsolati tanácsadónak lennie, hogy csak néhány területet említsek, amire a feszes iskolai tanórák, az osztályfőnöki órákat is ideértve, nem adnak lehetőséget.

Ugyanakkor a kitörésre, a sikeres önmegvalósításra inspiráló gimnáziumi és kollégiumi környezet, a tanulókat folyamatosan formáló intenzív oktató-nevelő hatásrendszer jótékony következménye, hogy a hozott hátrányok ellenére a programban eltöltött évek során egyre többen képesek óriási erőfeszítésekre, önmaguk legyőzésére. Egy konkrét példával szeretném ezt alátámasztani. Csoportom egyik tagja, a 18 éves Péter egy non-profit szervezet által működtetett lakótelepi klubba jár délutánonként – önkéntes foglalkoztatóként – segíteni, ahová bármikor betérhetnek a csellengő, kallódó fiatalok. Péter tapasztalatairól, élményeiről naplót vezet az interneten kamasztanya.blog.hu címen. Ebből idézek: „Hazánkban nem sokan vállalkoznak ilyesmire, mint amit a mai nap tettem. Célom, hogy a bennem rejlő rasszista érzéseket leküzdjem. Ha azzal jár, hogy új ismeretséget szerzek, talán adok-kapok párszáz jó pillanatot, mellesleg tanítok is, azt mondom, hogy eredményes volt ez a pár hónap, minden fáradtság megérte. Munka, és munka szükséges célom eléréséhez, de minden tőlem telhetőt megteszek, hogy eredményes legyek. Célom tehát, hogy az előítéleteimet megváltoztassam, hogy tapasztalatokat gyűjtssek az esetleges jövőbeni tanári pályámra, továbbá, ha valamennyi ragad rájuk, tanítsak is. 18 éves vagyok, és egy olyan célt tűztem ki magam elé, amit nem sok ember vállalna a környezetemben, talán egy sem. Egy csapat utcáról összeverődött roma fiataalt próbálok valamennyire tanítgatni, jobb útra nevelni. Amit én adok tehát a tudás, amit kérek az élettapasztalat, és élmények. A helyzet azért nehéz, mert a szokásos tanár-diák szituáció nem alakulhat ki. Vannak olyan nyolcadikos diákok, akik idősebbek nálam. És akkor még nem beszéltem a rendszeres dohányzókrol, a verekedősebb fajtáról, vagy aki pár órája még fizetés nélkül távozott egy boltból. Van, akit 8 hónapja köröznek... Az intézményben, a Kamasz Tanyán azonban mindenki egyenlő, üres, fehér lappal kezd minden lakó. Főleg nálam. Nem könnyű teljesen nyugodtan beszélgetni olyan emberrel, akinek nem tiszta az előélete... Üres, fehér lap kezdődik tehát holnap. Hogy mi lesz rajta, még nem tudni.”

Az AJTP mint kísérleti program új fejezetet nyitott a magyar oktatásügyben, az iskolákban, és mint a fentiekből látszik, a tanárok, a nevelők életében is. A kezdetekkor 2000 őszén kezdődött meg az öt éves képzés. A tanulók képességeinek fejlődését a Debreceni Egyetem pszichológusai kísérik figyelemmel: értelmi és érzelmi fejlődésüket rendszeresen mérik, a tapasztaltakról a gimnáziumot és a kollégiumot is tájékoztatják. Az AJTP-ben végzett iskolai és kollégiumi fejlesztő munka eredményessége érdekében kezdettől fogva együtt van az osztályközösség minden évfolyamon. Ez azt jelenti, hogy egy gimnáziumi osztály egy kollégiumi csoportot alkot. Az osztályok mindennapjait a gimnáziumban az osztályfőnök, a kollégiumban a csoportvezető nevelőtanár koordinálja, szervezi, szorosan együttműködve a nagy gyakorlattal bíró és kiváló felkészültségű gimnáziumi és kollégiumi pedagógusokkal.

A csoportvezető kollégiumi tanár munkája nagyon összetett, nagy precizitást, tervszerűséget, tudatosságot feltételez. Mint egy jó karmesternek, mindenre kiterjedő figyelemmel, felelősségérzettel kell rendelkeznie. Át kell látnia a helyzeteket, figyelembe kell vennie a hangulati tényezőket, egyszerre kell nagyvonalúnak és a részletekre – a csoport egyes tagjaira – is odafigyelő, empatikus, igazságos nevelőnek lennie. A tanulmányi munka egyéni fejlesztési tervben is rögzített vállalásainak állandó figyelemmel kísérése mellett együtt kell élni, együtt kell „lélegezni” a csoporttal. Mindez az együttes, közös tevé-

kenykedést feltételezi. A kölcsönös bizalom, a kollégiumi normák, szabályok elfogadása csakis így válhat a mindennapok természetes részévé. Azt szoktam mondani a fiatalabb kollégáknak: „Te is csináld velük, megtérül!” Természetesen ehhez nagyfokú rugalmasság, adott helyzetekben jó egészségi állapot, fizikai állóképesség, némi gyerekes kíváncsiság, és őszinte kalandvágy is kell a nevelő részéről. A kollégiumi programhétvégeken tanítványaim sokoldalú fejlesztése érdekében az eltelt évek alatt együtt siklottam diákjaimmal drótkötélpályán a Bükkben lévő harsányi tó felett, futottam maratont Budapesten, kenuttam velük az élő Tiszán, sziklahasadékokat küzdöttem le barlangi túrán, gyalogos és kerékpáros teljesítménytúrákat teljesítettem – megkerülve a Fertő-tavat, a Tisza-tavat és a Balatont is –, fallabdáztam, bowlingoztam, úsztam tóban, tengerben, szaunáztam velük számtalanszor. Magashegyi túráztam az osztrák Lech-völgyi Alpokban, gyalogtúráztam Kárpátalján a Vereckei-hágó és Volóc között. Diákjaimmal együtt kipróbáltam a falmászást, a tájékozódási futóversenyt, megtanultam korcsolyázni, de leültem velük a fazekaskoronghoz, egy-egy múzeumi interaktív foglalkozáshoz is, közösen ismerkedtünk a gyertyaöntés, a nemezelés, a bőrözés fortélyával, bográcsoztunk az országos fegyverneki diákgulyás-fesztiválon.

Az AJTP-ben a tanulók számára havi egy alkalommal kötelező – péntek délutántól vasárnap délutánig tartó –, úgynevezett gazdagító kollégiumi programhétvégék megtervezésénél igen gyorsan rájöttem arra, hogy leginkább a programok komplex módon való szervezése felel meg a diákok életkori sajátosságainak, érdeklődésének, illetve a tehetséggondozó program sokrétű ismeretbővítő, személyiséget gazdagító célkitűzésének. Arra törekszem a kezdetektől fogva, hogy ezeken az alkalmakon váltakozzanak az aktív programelemek – pl. természetjáró kirándulások, kisebb túrák, fürdőlátogatások – a történelmi, irodalmi emlékhelyek, várak, múzeumok, valamint építészeti műemlékek felkeresésével, és egyéb kulturális – pl. színház-, operalátogatás, kézműves foglalkozások – programelemekkel.

A tizenegy év során csaknem 300 programhétvégét szerveztünk, ennek 80 százaléka egy-egy kollégiumi csoportra kiterjedő programhétvége volt, 20 százaléka pedig úgynevezett egyéni érdeklődés alapján választott program, amelyet a kötelezőn felül választottak kollégistáink. A kötelező hétvégeken az országjáró programok mellett német és angol nyelvi, informatika, önismereti, KRESZ ismereteket oktató és színjátszó fesztiválra felkészítő képzési hétvégeket is szerveztünk. Az egyéni érdeklődés alapján leggyakrabban futóversenyekre, teljesítménytúrákra, kerékpáros táborokba, és tantárgyi versenyekre jelentkeztek tanulóink.

A programhétvégék komplex szervezésénél, az egyéni érdeklődés alapján választott programok lebonyolításánál még inkább szükséges a kollégiumi tanár körütekintő – a csoport életkori sajátosságait, képességeit, igényeit, mentális és fizikai állapotát figyelembe vevő – rugalmassága. Ám az egyes programok szakszerű, biztonságos lebonyolítása érdekében a folyamatos önművelés, önfejlesztés is fontos kritérium lehet¹.

¹ Ez utóbbit a magam számára kezdettől fogva szem előtt tartom. 2001-ben atlétika sportoktató végzettséget szereztem, hogy az általam 1999-ben alapított Spuri Baráti Társaság elnevezésű hosszútáv futókört, amelyben évről-évre tucatnyi AJTP-s diák sportol, szakszerűen vezethessem. Számos félmaraton futót neveltem ki, egyik tanítványommal 2005-ben lefutottam a Budapest Maratont.

A szolnoki AJTP-ben végzett sokrétű munka nyomán követése és a nyilvánosság felé történő bemutatása céljából 2007 elején kaptam azt a megbízást, hogy az újonnan induló AJTP-s online újságba folyamatos rendszerességgel publikáljak. Az eltelt négy év alatt több száz publikáció látott napvilágot a honlapon. Ezek az írások felölelik a tehetséggondozó program teljes spektrumát. A cikkarchívumból előhívhatók és felidézhetők a programhétvégék, a bensőséges kollégiumi ünnepek, a tanulói vélemények és gondolatok egy-egy sikeres programról, valamint a szakmai értékelések, beszámolók. Az írni szerető kollégisták között már komoly presztízse is van a honlapon való megjelenésnek. Munka- és időigényes feladat alkalmanként az általuk írt szövegek gondozása, javítása, de – különösen, ha magam mellé ültetem a szerzőket – a közösen elvégzett stilizálással egy nagyon speciális egyéni készség- és képességfejlesztés valósul meg. Nem az a célom ezzel, hogy mindenáron újságírókat képezek – természetesen ez egyfajta pályaorientáció is lehet az egyes tanulóknál –, inkább az, hogy megkedveltessem az írást, javuljon a tanulók helyesírása, fejlődjön az írásbeli kifejezőkészségük, szókincsük, ezáltal a szóbeli kommunikációjuk. Mindez hozzájárulhat a hétköznapi praktikus műveltségük fejlődéséhez, sikeresebb emberek lehetnek ez által az élet bármely területén.

A fenti példákat azért idéztem saját tanári gyakorlatomból, hogy bemutassam: számtalan lehetősége van a kollégiumi nevelőtanárnak, hogy valódi tehetséggondozást végezzen a rábízott neveltjei körében. Ehhez természetesen szükséges nagyfokú belső motiváció, önismeret, megújulásra, folyamatos tanulásra való igény és képesség. Fontos olyan összefüggések felfedezése, amire jó minél korábban rájönni. Esetemben, konkrétan: a fizikai aktivitás mentálisan is frissít, vagyis a sporttevékenység elősegíti az iskolában tanult ismeretek hatékony befogadását, amit igazol, hogy a sportoló tanulók közül többen nemcsak jól, de kiemelkedő eredménnyel is tanulnak. Ezek olyan személyes tanári tapasztalatok, amelyek átsegítik a nevelőt a napi fáradtságon, hajtóerőt és értelmet adnak a fejlesztő munkához, a folyamatos önképzéshez.

Az Arany János Tehetséggondozó Program első tanévében végzett munkámról szóló beszámolómm végén írtam 2001-ben: „Összességében olykor bizony néha nehéz, fárasztó a programban dolgozni, de nagyon szép pedagógiai munka, igazi tanári kihívás.” Ez ma is így igaz, szóról-szóra. A program legfőbb érdeme, hogy óriási lehetőséget kínál nemcsak a benne tanuló diáknak, hanem a benne dolgozó nevelőnek is arra, hogy – Pindarosz ókori görög költő szavaival élve – *”Légy, s amivé csak képes vagy válni.”* ...